

УДК 343.2

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v102.2024.11>

А. А. Лисак

ТЛУМАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. В умовах сьогодення принцип верховенства права є ключовим інструментом для забезпечення охорони та захисту прав людини, в тому числі в контексті кримінальної юрисдикції, в межах якої кожне судове рішення впливає на подальшу долю підсудного. У цьому аспекті важливу роль відіграють рішення Європейського суду з прав людини (далі по тексту – ЄСПЛ), які є обов’язковими до виконання в Україні, виходячи з положень ст. 46 Конвенції про захист прав та основоположних свобод, а також ст. 17 Закону України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини».

Вперше на міжнародному рівні принцип верховенства права був закріплений в Статуті Ради Європи 1949 року, який наголосив на фундаментальності цього принципу для всіх членів Ради Європи [1, с. 5]. Так, стаття 3 Статуту проголошує, що «кожний член Ради Європи обов’язково повинен визнати принципи верховенства права та здійснення прав людини і основних свобод всіма особами, які знаходяться під його юрисдикцією» [2]. Подальший розвиток ідеї верховенства права отримали в Конвенції про захист прав та основоположних свобод 1950 року (далі по тексту – Конвенція), в преамбулі якої підкреслено, що «уряди європейських держав [...] є одностайними і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права» [3]. Незважаючи на те, що Конвенція згадує про верховенство права лише в преамбулі, це визнання відіграло надзвичайно важливу роль в утвердженні та розбудові верховенства права в європейській спільноті, що згодом було відображено в практиці ЄСПЛ.

Разом з тим станом на сьогодні кримінально-правові аспекти тлумачення принципу верховенства права ЄСПЛ залишаються малодослідженими, що має наслідком неефективність застосування відповідної практики ЄСПЛ національними судами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти реалізації принципу верховенства права в практиці ЄСПЛ досліджувались у роботах В.К. Волошиної [4], С.П. Головатого [5], О.П. Горпинюк [6], О.П. Кучинської [7], М.В. Мазура [8], О.С. Олійник [9], А.А. Пухтецької [10], Т.А. Цувіної [11] та інших. Разом з тим зазначені вчені, як правило, не торкалися виключно кримінально-правового аспекту тлумачення принципу верховенства права ЄСПЛ та аналізували його в цілому як принцип права.

Метою цієї статті є спроба дослідити тлумачення принципу верховенства права в рішеннях ЄСПЛ тільки в кримінально-правовому вимірі.

Виклад основного матеріалу. Після набрання чинності Законом України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини», стаття 17 якого передбачає, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію

та практику Суду як джерело права, питання стосовно значення рішень ЄСПЛ як джерел вітчизняного кримінального права набуло актуальності [12]. Під практикою суду розуміється практика ЄСПЛ, а також практика Європейської комісії з прав людини (ч. 1 ст. 1 цього Закону) [12]. Слід зауважити, що зазначений Закон не накладає обмеження для галузей національного права, в межах яких практика ЄСПЛ визнається джерелом права [13, с. 23]. Більше того, практика ЄСПЛ станом на сьогодні є чи не єдиним проявом судової діяльності, яку законодавець прямо визнає джерелом права.

Чинний КК України не містить у своєму тексті жодних згадок про обов'язковість врахування практики ЄСПЛ під час застосування кримінально-правових норм. Водночас ч. 2 ст. 8 КПК України передбачає, що принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ [14].

Цілком обґрунтованою видається позиція П.П. Андрушка, згідно з якою джерелами кримінального права можна вважати правові позиції ЄСПЛ, що містяться в рішеннях, в межах яких суд тлумачить норми Конвенції та дає оцінку змісту окремих ознак складів кримінальних правопорушень, встановлених вітчизняним законодавцем, з точки зору відповідності останніх приписам Конвенції, як вони трактуються ЄСПЛ [15, с. 20].

П.С. Берзін додатково зауважує, що значення рішень ЄСПЛ для застосування кримінально-правових норм полягає в тому, що зазначені рішення вміщують в собі тлумачення норм Конвенції, що прямо впливає на з'ясування національними судами змісту норм Кримінального кодексу України та їх застосування. Крім того, в своїх рішеннях ЄСПЛ констатує порушення норм Конвенції, що, безумовно, також впливає на застосування національними судами кримінально-правових норм [16, с. 401–403].

Отже, можемо констатувати, що рішення ЄСПЛ, в якому суд робить певні висновки щодо змісту кримінально-правової норми цілком справедливо є джерелом кримінального права.

Характеризуючи практику ЄСПЛ щодо тлумачення принципу верховенства права в кримінально-правовому аспекті, насамперед слід наголосити, що ЄСПЛ, розпочавши свою діяльність в 1959 р., зіштовхнувся з проблемою відсутності чітко напрацьованих критеріїв розуміння верховенства права, в тому числі в кримінальних справах, а тому став першопрохідцем в створенні міцного підґрунтя для подальшого тлумачення вказаного принципу кожною з країн-учасниць Конвенції.

Трактуючи принцип верховенства права, ЄСПЛ усталено уникає надання узагальненого та абстрактного тлумачення принципу, а замість цього зосереджує свою увагу на його окремих складових [17, с. 11]. Такий підхід суду є цілком обґрунтованим, оскільки, по-перше, тлумачення верховенства права здійснюються з врахуванням обставин конкретної справи, забезпечуючи більш гнучке та контекстуальне розуміння його сутності. По-друге, ЄСПЛ не обмежує правові системи держав-учасниць Конвенції вузькими рамками трактування принципу і водночас залишає за собою можливість реагувати на нові виклики в умовах сьогодення шляхом виокремлення нових елементів вищевказаного принципу.

В кримінально-правовому аспекті ЄСПЛ, здійснюючи тлумачення принципу верховенства права, також не робить виняток і зосереджує свою увагу на окремих складових цього принципу.

Так, у справі «Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France» автор художнього твору та його видавник були засуджені за наклеп, який виявився у викривленні в романі історичних фактів. Вирішуючи питання наявності у заявників можливості передбачити ймовірність притягнення їх до кримінальної відповідальності за їхні діяння, суд підкреслив, що норма права повинна бути сформульована достатньо точно для того, щоб індивід міг самостійно, а за потреби з відповідною юридичною консультацією, передбачити, які наслідки матимуть для нього конкретні діяння [18]. Пізніше вказаний висновок було покладено в основу рішення ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України» [19].

В цих рішеннях ЄСПЛ наголосив на важливості правової визначеності та передбачуваності кримінально-правових норм як прояві дії принципу верховенства права.

В рішенні «Navalnyye v. Russia» заявник обвинувачувався у скоєнні шахрайства шляхом відмивання коштів через підконтрольну йому компанію. ЄСПЛ вирішив, що національні суди дуже широко та непередбачувано здійснили тлумачення кримінально-правової норми, інкримінованої заявнику, не беручи до уваги фактичні обставини справи [20]. Відтак передбачуваність кримінального закону стала центральним елементом принципу верховенства права в рішенні ЄСПЛ у справі «Navalnyye v. Russia».

Рішення «Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia» містить висновок суду про те, що «у певних випадках тривале толерування владою певної кримінально караної діяльності може призвести до її фактичної декриміналізації, проте лише той факт, що інших осіб не переслідували і не судили, не може вважатись підставою для звільнення від кримінальної відповідальності засудженої особи, або ж зробити непередбачуваним визнання її винною» [21]. В зазначеному рішенні ЄСПЛ вже вкотре зосередив свою увагу на передбачуваності наслідків застосування кримінально-правових норм як складовій частині принципу верховенства права.

У справі «Cantoni v. France» заявник був засуджений за незаконний продаж фармацевтичної продукції. Оскаржуючи рішення національних судів, заявник стверджував, що розповсюджену ним продукцію не можна вважати ліками в розумінні кримінально-правової норми, на підставі якої він був притягнутий до кримінальної відповідальності. Суд зазначив, що «...особа повинна знати із тексту відповідного положення та, у разі необхідності, за допомогою його тлумачення судами, які дії та бездіяльність призводять до кримінальної відповідальності та яке покарання буде призначено за дію та/або бездіяльність, про яку йдеться. Більш того, закон відповідатиме вимозі «передбачуваності», навіть якщо особа має звернутися за відповідною юридичною консультацією для того, щоб оцінити, у тій мірі, що є розумною за цих обставин, наслідки, до яких може призвести ця дія» [22].

При подібних обставинах ЄСПЛ підтвердив висновки національних судів про винуватість таких осіб: керівника товариства, яке займалось продажем цигарок, оскільки на упаковках останніх містився не передбачений законом напис («Delbos and others v. France») [23]; керівника товариства, яке займалось розпов-

сюдженням харчових добавок із забороненими компонентами («Ooms v. France») [24] та адвоката, який здійснював посередництво по усиновленню дітей без передбаченого законом дозволу («Stoica v. France») [25].

Як бачимо, у вищенаведених рішеннях якість кримінального закону стала центральною категорією, через яку ЄСПЛ розкрив зміст принципу верховенства права.

В рішенні у справі «Jorgic v. Germany» суд розглядав скаргу заявника, який був засуджений в ФРН за скоєння злочинів геноциду на Балканах у 1990-х рр. Заявник скаржився на розширене тлумачення національними судами кримінального закону, що не базувалось ні на німецькому, ні на міжнародному кримінальному праві, та, як наслідок, неправильну кваліфікацію його діянь, як геноциду. Разом з тим ЄСПЛ не погодився з позицією заявника і наголосив, що «...якби чітко не була написана правова норма будь-якої системи, включаючи кримінальне право, завжди неминуче з'явиться елемент судового тлумачення [...] тлумачення національними судами злочину геноциду можна розумно вважати таким, що відповідає суті цього злочину, і котре могло бути розумно передбачене заявником на час подій» [26].

ЄСПЛ констатував можливість криміналізації діяння шляхом розширювального тлумачення норм кримінального закону, якщо це узгоджується з суттю кримінального правопорушення та є розумно передбачуваним. Як бачимо, в зазначеному рішенні ЄСПЛ розтлумачив принцип верховенства права через ідею розширювального трактування судом кримінально-правових норм.

В подальшому в рішенні «Веренцов проти України» суд зауважив, що незважаючи на високий рівень юридичної техніки, з яким було сформовано певну кримінально-правову норму, завжди існуватиме необхідність у здійсненні її тлумачення судом. Постійно необхідно буде здійснювати тлумачення або розмитих норм, або норм, які вимагають оновлення у зв'язку з новими обставинами. Не заперечуючи значення чіткості кримінально-правової норми, ЄСПЛ зауважив, що остання може спричинити надмірну жорстокість, а тому положення кримінального закону повинні мати властивість адаптуватись до змін, що досягається завдяки судовому тлумаченню [19]. В цьому рішенні ЄСПЛ також підкреслив важливість адаптації кримінально-правової норми судом до існуючих умов, що досягається шляхом відповідного судового тлумачення.

Схожий висновок простежується у справі «Kokkinakis v. Greece», відповідно до якого «...внаслідок загального характеру законів [прим. автора – мається на увазі кримінальних законів] їх формулювання не можуть бути абсолютно точними. Необхідність уникати надмірної жорсткості та йти в ногу з мінливими обставинами означає, що багато законів неминуче викладаються з використанням формулювань, які в більшій чи меншій мірі є невизначеними, а тлумачення і застосування таких актів залежить від практики», а тому потребують відповідного судового тлумачення [27]. Питання тлумачення кримінально-правових норм судом також підіймалось в рішенні «K.A. and A.D. v. Belgium», в якому підкреслювалось, що суд може брати до уваги наукове тлумачення кримінального закону в разі, якщо останнє збігається з практикою [28]. Разом з тим наукове тлумачення в жодному разі не може підміняти собою релевантну судову практику («Dragotoniu and Militaru-Pidhorni v. Romania») [29].

Можемо спостерігати, що у вказаних рішеннях ЄСПЛ трактує принцип верховенства права через такі елементи, як законність та доступ до правосуддя, представленого незалежними та неупередженими суддями, які будучи фахівцями в галузі права, спроможні здійснювати належне тлумачення кримінально-правових норм.

Окрему групу складають рішення ЄСПЛ, в яких досліджуються питання притягнення осіб до кримінальної відповідальності із застосуванням зворотної дії норм кримінального закону в часі. Наприклад, в рішенні «Kononov v. Latvia» національні суди засудили заявника за вчинені ним вбивства мирних мешканців в складі партизанського загону у 1944 р. Заявник наполягав, що, по-перше, застосування до нього кримінального закону із зворотною дією в часі є недопустимим, а по-друге, вчиняючи інкриміновані йому діяння він не знав та не міг передбачити, що вони будуть криміналізовані надалі. ЄСПЛ наголосив, що «...з огляду на кричущо протиправний характер жорстокого ставлення і вбивства дев'яти селян за встановлених обставин операції 27 травня 1944 року (параграфи 15-20 вище), навіть найповерховіші розмірковування заявника підтвердили б, що спірні діяння, принаймні, ризикують суперечити законам і звичаям війни, як їх розуміли на той час, і, зокрема, можуть бути військовим злочином, за який він, як командир, ніс би особисту і кримінальну відповідальність» [30].

У справі «Scoppola v. Italy» національні суди призначили заявнику покарання у вигляді довічного позбавлення волі всупереч змінам в кримінальне законодавство, які відбулися під час судового розгляду справи та відповідно до яких до заявника мало бути застосовано покарання у вигляді 30 років позбавлення волі. ЄСПЛ одноголосно наголосив, що італійські суди, керуючись принципом зворотної дії в часі більш м'якої кримінально-правової норми, мали застосувати до заявника найбільш сприятливу норму з найбільш лояльним покаранням, що є частиною верховенства права [31].

Вказані рішення суду тлумачать принцип верховенства права через елемент законності, а саме через таку складову законності, як наявність кримінально-правової норми, яка діяла в момент вчинення інкримінованого діяння.

В окремих рішеннях ЄСПЛ дає оцінку конкретному складу кримінального правопорушення, передбаченого кримінальним законом держави-учасниці Конвенції та його відповідності верховенству права. Зокрема, у справі «Liivik v. Estonia» заявник був засуджений національними судами за зловживання посадовим становищем. За законодавством Естонії однією з обов'язкових ознак цього злочину була можливість завдання значної шкоди, однак критерії такої шкоди нормативно визначені не були. Національні суди прийшли до висновку, що діяння заявника, як високопосадовця, спричинили значну моральну шкоду, так як суперечили загальному почуттю справедливості. Заявник стверджував, що кримінально-правова норма, на підставі якої він був засуджений, мала розмитий зміст. ЄСПЛ погодився із заявником та підкреслив, що кримінально-правові норми не можуть використовувати занадто широкі поняття та нечіткі критерії для визначення складу кримінального правопорушення. В протилежному випадку особи автоматично позбавляються можливості передбачити, що їхня поведінка може бути розцінена як кримінальне правопорушення [32].

Вбачається, що якість кримінального закону та законність знову стали головними елементами, через які ЄСПЛ розтлумачив зміст принципу верховенства права у вказаному рішенні.

Таким чином, в своїй практиці ЄСПЛ надає перевагу поелементному підходу тлумачення принципу верховенства права, тобто розкриття його змісту через окремі складові.

Станом на сьогодні рішення ЄСПЛ, особливо ті, в яких розкриваються складові елементи принципу верховенства права, є невід'ємним атрибутом майже кожного судового рішення в національній судовій системі. Однак дослідження релевантної судової практики свідчить про те, що наразі залишається досить високим рівень формальних та декларативних посилань на правові позиції ЄСПЛ, зумовлених бажанням судді продемонструвати свою «сучасність» та прихильність до європейського права [33, с. 52].

Не становлять виняток судові рішення, ухвалені під час розгляду кримінальних справ. Наприклад, в ухвалі Рівненського міського суду від 20.09.2021 р. у справі №569/13539/21 слідчий суддя вирішував питання роз'яснення своєї попередньої ухвали про накладення арешту на майно. В якості мотивування свого рішення щодо роз'яснення ухвали слідчий суддя навів цитати з рішень ЄСПЛ у справі «Мельник проти України», «Perezde Rada Cavanilles v. Spain», «Miragall Escolano and Others v. Spain», «Zvolsky and Zvolska v. The Czech Republic» щодо правил регулювання строків для подання процесуальних документів, які мають значення для забезпечення доступу до правосуддя та дотримання принципу юридичної визначеності як складника верховенства права. Не зупинившись на вказаному, слідчий суддя звернувся до рішень ЄСПЛ у справах «Олександр Волков проти України» та «Дія-97 проти України», в яких також суд розглянув питання передбачуваності норм закону та юридичної визначеності [34].

Як бачимо, слідчий суддя виклав в своїй ухвалі численні цитати з різноманітних та логічно не пов'язаних між собою рішень ЄСПЛ щодо окремих елементів верховенства права, які поклав в основу мотивувальної частини своєї ухвали. Слідчий суддя вирішив не пояснювати, яким чином правові позиції ЄСПЛ з наведених ним рішень вплинули на мотивувальну частину ухвали. Внаслідок такого поверхневого підходу застосування практики ЄСПЛ зазначена ухвала сприймається не як повноцінний юридичний документ, а як сукупність цитат, заготовлених для мотивування будь-якого судового рішення.

Наведене свідчить про неправильне застосування національними судами практики ЄСПЛ під час розгляду кримінальних справ, що виявляється, зокрема, у перекручуванні та вибіркового цитуванні рішень ЄСПЛ, що призводить до спотворення їх змісту.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дослідження практики ЄСПЛ щодо тлумачення принципу верховенства права у кримінально-правовому вимірі продемонструвало, що ЄСПЛ, здійснюючи таке тлумачення, спирається на поелементний підхід та виділяє з вказаного принципу окремі складові, серед яких найчастіше зустрічаються законність, юридична визначеність, передбачуваність та якість кримінального закону.

В чинному КК України відсутнє положення про застосування кримінально-правових норм з обов'язковим врахуванням практики ЄСПЛ. Однак незважаючи на вказане, висновки ЄСПЛ щодо тлумачення принципу верховенства права мають обов'язковий характер для національних судів, оскільки практика ЄСПЛ є джерелом права, виходячи з норм Конвенції, Закону України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» та КПК України, а тому останні повинні безумовно застосовуватись та враховуватись судами під час розгляду кримінальних справ.

Аналіз національної судової практики свідчить про ряд проблем, пов'язаних з фрагментарним, нечітким, неповним та подекуди помилковим викладенням судами правових позицій ЄСПЛ стосовно тлумачення принципу верховенства права, що свідчить про низький якісний стан застосування національними судами практики ЄСПЛ в процесі розгляду кримінальних справ. Відтак тлумачення принципу верховенства права національними судами в кримінально-правовому аспекті, в тому числі в контексті практики ЄСПЛ, вимагає подальших наукових досліджень.

Література

1. Шаповал В. М. Верховенство закону як принцип Конституції України. *Право України*. 1999. № 1. С. 5–8.
2. Статут Ради Європи : Статут Ради Європи від 05.05.1949 р. : станом на 31 жовт. 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text (дата звернення: 28.05.2024).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 28.05.2024).
4. Волошина В. К. Верховенство права та законність як принципи кримінального провадження в розрізі практики Європейського Суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 250–255.
5. Головатий С. Верховенство права : монографія у 3-х книгах. Київ : Фенікс, 2006.
6. Горпинюк О. Застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у кримінальних провадженнях в Україні : навчально-методичний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 2024 с.
7. Кучинська О., Фулей Т., Бараннік Р. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини : монографія. Ніжин : ТОВ “Вид-во “Аспект Поліграф”, 2013. 228 с.
8. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України : навчальний посібник / М. Мазур та ін. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2006. 600 с.
9. Олійник О. С. Принципи кримінального права в світлі практики ЄСПЛ. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 254–260.
10. Пухтецька А. А. Європейський адміністративний простір і принцип верховенства права : монографія. Київ : Юрид. думка, 2010. С. 111.
11. Цувіна Т. А. Принцип верховенства права у практиці Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 373–378.
12. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV : станом на 2 груд. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 28.05.2024).
13. Кримінальне право. Загальна частина: науково-експертні висновки / за ред. П. С. Берзіна. Київ : Алерта, 2024. 662 с.
14. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 19 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 28.05.2024).
15. Андрушко П. П. Джерела кримінального права України: поняття, види. *Адвокат*. 2011. № 8(131). С. 10–22.

16. Берзін П.С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник : [у 3 т.] / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Юрид. ф-т. 2-ге вид., випр. та доп. Київ : Дакор. Т. 1 : Загальні засади. 2019. 561 с.
17. Рабінович П. Верховенство права: сучасні вітчизняні підходи до інтерпретації. *Вісник академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 3–16.
18. «Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France» ЄСПЛ від 22.10.2007 у справі № 21279/02, 36448/02. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%7Ditemid%3A%2F001-82846%7D> (дата звернення: 28.05.2024).
19. «Веренцов проти України» ЄСПЛ від 11.04.2013 р. у справі № 20372/11, 11/07/2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945#Text (дата звернення: 28.05.2024).
20. «Case of Navalnyy v. Russia» ЄСПЛ від 17.10.2017 р. у справі № 05/03/2018. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%7Ditemid%3A%2F001-177665%7D> (дата звернення: 28.05.2024).
21. «Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia» ЄСПЛ від 25.07.2013 р. у справі № 11082/06, 13772/05. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%7Ditemid%3A%2F001-122697%7D> (дата звернення: 28.05.2024).
22. «Cantoni v. France» ЄСПЛ від 11.11.1996 р. у справі № 17862/91. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%7Ditemid%3A%2F001-58068%7D> (дата звернення: 28.05.2024).
23. «Delbos and others v. France» ЄСПЛ від 18.09.2003 р. у справі № 60819/00. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%7Dappno%3A%2F60819%2F00%7Ditemid%3A%2F001-69492%7D> (дата звернення: 28.05.2024).
24. «Ooms v. France» ЄСПЛ від 25.09.2008 р. у справі № 38126/06. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%7Ditemid%3A%2F001-115259%7D> (дата звернення: 28.05.2024).
25. «Stoica v. France» ЄСПЛ від 04.03.2008 р. у справі № 42722/02. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%7Ditemid%3A%2F001-85308%7D> (дата звернення: 28.05.2024).
26. «Jorgic v. Germany» ЄСПЛ від 12.07.2007 р. у справі № 74613/01. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%7Ditemid%3A%2F001-117698%7D> (дата звернення: 28.05.2024).
27. «Kokkinakis v. Greece» ЄСПЛ від 25.03.1993 р. у справі № 14307/88. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%7Dappno%3A%2F14307%2F88%7Ditemid%3A%2F001-57827%7D> (дата звернення: 28.05.2024).
28. «K.A. and A.D. v. Belgium» ЄСПЛ від 17.02.2005 р. у справі № 42758/98, 45558/99. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%7Dappno%3A%2F42758%2F98%7Ditemid%3A%2F001-68354%7D> (дата звернення: 28.05.2024).
29. «Dragotoni v. Romania» ЄСПЛ від 25.05.2007 р. у справі № 77193/01, 77196/01. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%7Dappno%3A%2F77193%2F01%7Ditemid%3A%2F001-80615%7D> (дата звернення: 28.05.2024).
30. «Kononov v. Latvia» ЄСПЛ від 17.05.2010 р. у справі № 36376/04. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%7Ditemid%3A%2F001-98669%7D> (дата звернення: 28.05.2024).
31. «Scorpola v. Italy» ЄСПЛ від 17.09.2009 р. у справі № 10249/03. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%7Dappno%3A%2F10249%2F03%7Ditemid%3A%2F001-94073%7D> (дата звернення: 28.05.2024).
32. «Liivik v. Estonia» ЄСПЛ від 25.06.2009 р. у справі № 12157/05. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/6c03f2/pdf> (дата звернення: 28.05.2024).
33. Буроменський М.В., Сердюк О.В. Аналітичний звіт за результатами моніторингу судових рішень щодо застосування в Україні положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини. 2018. URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/390506?download=true> (дата звернення: 28.05.2024).
34. Ухвала Рівненського міського суду від 20.09.2021 р. у справі № 569/13539/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99773826> (дата звернення: 28.05.2024).

Анотація

Лисак А. А. Тлумачення принципу верховенства права в практиці ЄСПЛ: кримінально-правовий аспект. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) стосовно тлумачення принципу верховенства права в кримінально-правовому аспекті. Актуальність вказаної теми зумовлена тим, що остання зазнає недостатнього освітлення в роботах вчених, а тому потребує детального аналізу та дослідження. Мета автора полягає в спробі здійснити дослідження тлумачення принципу верховенства права у практиці ЄСПЛ, зосереджуючись виключно на кримінально-правовому аспекті. Для виконання вищезазначеної мети статті автор аналізує низку рішень ЄСПЛ в кримінальних

справах та приходять до висновку, що ЄСПЛ при здійсненні тлумачення досліджуваного принципу надає перевагу поелементному підходу, тобто тлумаченню принципу верховенства права шляхом виділення в останнього ряду елементів. Крім того, тлумачення ЄСПЛ не є загальним та універсальним, а завжди витікає з обставин конкретної кримінальної справи. Автор узагальнює, що ЄСПЛ, трактуючи цей принцип в кримінально-правовому вимірі, найчастіше зосереджує свою увагу на таких його складових, як правова визначеність, передбачуваність та якість кримінально-правових норм, а також законність. Окремо в статті піднімається питання застосування релевантної практики ЄСПЛ щодо тлумачення принципу верховенства права в кримінальних справах національними судами. Здійснивши поверхневе дослідження вітчизняної судової практики, автор прийшов до висновку про існування ряду проблем, пов'язаних з неправильним використанням відповідної практики ЄСПЛ національними судами. Відтак автор підкреслює, що існує необхідність у здійсненні подальших наукових досліджень з метою розробки пропозицій для виправлення даної ситуації та вдосконалення застосування в національних судових рішеннях практики ЄСПЛ щодо тлумачення принципу верховенства права у кримінально-правовому вимірі.

Ключові слова: принцип верховенства права, Європейський суд з прав людини, практика ЄСПЛ, судові тлумачення, судова практика, кримінально-правові аспекти.

Summary

Lysak A. A. Interpretation of the principle of the rule of law in the practice of the ECtHR: criminal law aspect. – Article.

The article is dedicated to examining the practice of the European Court of Human Rights (ECtHR) regarding the interpretation of the principle of the rule of law in the criminal law aspect. The relevance of the topic is due to its insufficient coverage in scholarly works, thus requiring detailed analysis and research. The author's purpose is to investigate the interpretation of the principle of the rule of law in the ECtHR practice, focusing exclusively on the criminal law aspect. To achieve this goal, the author analyzes a series of the ECtHR judgments in criminal cases and concludes that the ECtHR prefers an element-based approach in interpreting the principle of the rule of law. The ECtHR favors the interpretation of the rule of law by identifying its individual components. Moreover, the ECtHR's interpretation is not universal but stems from the circumstances of every criminal case. The author concludes that the ECtHR, when interpreting this principle in the criminal law dimension, often focuses on elements such as legal certainty, predictability and quality of criminal law provisions, as well as legality. Additionally, the article discusses the application of relevant the ECtHR practice regarding the interpretation of the principle of the rule of law in criminal cases by national courts. After conducting a superficial examination of domestic judicial practice, the author concludes that there are several issues related to the improper using of the ECtHR practice by national courts. Therefore, the author emphasizes the necessity for further research in the given field in order to develop proposals for addressing this situation and improving the application of the ECtHR practice in national judicial decisions regarding the interpretation of the principle of the rule of law in the criminal law aspect.

Key words: principle of the rule of law, European Court of Human Rights, the ECtHR practice, judicial interpretation, judicial practice, criminal law aspects.